

Kerstmuziek, magie en mysterie

Kerstmuziek. De eerste flarden vang je al op voor Sinterklaas en het gaat meestal door tot de laatste oliebollen zijn verorberd. Hoogkerkelijke muziek, maar ook popdeuntjes. Van het 'Weihnachts Oratorium' tot 'White Christmas'; de populariteit is omgekeerd evenredig met de ontwikkeling van het kerkbezoek. Vanwaar die magie?

Ook dit jaar stromen de kerken en concertzalen in december weer vol. Muziek speelt een belangrijke rol in de beleving van advent en Kerst en appelleert aan traditie en nostalgie, ook bij mensen die weinig of niets hebben met de geboorte van Christus als kern van het feest. Tot in publieke ruimtes als winkels en restaurants dringt het genre door in vele variaties en toonaarden.

Gijsbert Kok is een liefhebber van kerstmuziek. De organist van de Abdijkerk kijkt altijd uit naar december. 'Een drukke maand, maar ik kan er wel van genieten.' Gijsbert heeft een lange staat van dienst als begeleider van koren, geeft concerten, speelt bij veel (extra) kerkdiensten en is ook nog stadsbeiaardier. 'Jammer is alleen dat ik zelf door de drukte niet toekom aan het bezoeken van concerten. Thuis kijk ik wel optredens van Engelse koren terug.'

Advent

Collega-organist Arthur Vos van de Bosbeskapel kijkt ook uit naar de decembermaand. 'Het begint al met advent. Er zijn zoveel prachtige liederen over verwachting. Elke zondag wordt het wat lichter en hoor je als het ware de voetstappen van wat komen gaat. Het mysterie kondigt zich aan.' Dat Sinterklaas daar dan nog tussendoor loopt, neemt Arthur voor lief. 'Met wat goede wil kun je zelfs in sinterklaasliedjes sporen vinden van de adventsgedachte: de verwachting dat er iets bijzonders op komst is. Niet geheel toevallig zijn er melodieën die zowel in de volkstraditie als in de liturgie voorkomen.'

Anders dan haar collega's heeft Heleen van der Weel, een van de drie organisten van de Shalomkerk, een rustige decembermaand. 'Ik heb alleen begin december een keer dienst. Zelf ga ik als bezoeker graag naar de cantatediensten in de Kloosterkerk, zeker in december. Wel bespeel ik nog twee keer per week het carillon van het Vredespaleis en daar zal ik zeker ook kerstmuziek voor gebruiken.' Heleen was de voorganger van Gijsbert Kok als stadsbeiaardier en bespeelde in die hoedanigheid ook jarenlang de carillons van de Grote Kerk en de Oude Kerk in Scheveningen. 'Als beiaardier probeer je altijd muziek te laten klinken die past bij de tijd van het jaar.' Gijsbert Kok beaamt dat. 'Met Kerst speel ik graag de bekende kerstliederen, maar ik zoek ook altijd wat bijzondere muziek uit andere tradities.'

Licht en donker

Dat kerstmuziek ook populair is bij mensen die met de oorspronkelijke betekenis van het christelijke feest geen affiniteit (meer) hebben, valt wel te verklaren. De donkerste maand van het jaar vraagt om licht en luchtigheid. Mensen komen samen voor sfeer, warmte en gezelligheid en de muziek ondersteunt dat. Maar het is ook de kwaliteit van de kerkmuziek die liefhebbers blijft, ook als ze de bron daarvan uit het oog verliezen. Vrijwel alle grote componisten waagden zich eraan.

Duitsland en Groot-Brittannië zijn de landen waar Gijsbert Kok en Arthur Vos veel inspiratie opdoen voor de decembermaand. 'Keus te over', zegt Gijsbert, die de laatste jaren een verschuiving ziet van Duitse naar Engelse klassiekers. Hij werkt deze maand mee aan de twee Kerst-sing-alongs in de Abdijkerk en verzorgt tijdens het Dickensfestival in Loosduinen een concert met sopraan Gunda Leine. 'De Engelse koortraditie spreekt veel mensen aan.'

Arthur Vos heeft deze maand de handen vol aan de kerkdiensten in Leidschendam en de Bosbeskapel die hij begeleidt en speelt verder een aantal keren in verzorgingshuizen. 'In die huizen worden vooral de bekende kerstliederen gewaardeerd, maar ik voeg er altijd wel wat

pareltjes uit minder bekende bronnen aan toe. Ook de Franse barok en romantiek hebben veel te bieden rond Kerst.' Als de agenda het toelaat bezoeken Arthur en zijn vrouw graag concerten van Engelse koren: 'Ik denk weleens, zou het kunnen zijn dat zo'n koor nog mooier zingt dan hoe de Bijbel het engelenzang beschrijft?'

Vernieuwing

Omdat het kerstrepertoire zo ontzettend veel omvat, is er niet zoveel behoefte aan vernieuwing, constateren de organisten. Gijsbert: 'Je hebt weleens predikanten die kiezen voor nieuwe of onbekende kerstliederen. Dat wordt meestal niet zo op prijs gesteld. Er wordt wel nieuwe muziek gemaakt, maar het zijn toch de arrangementen op bestaande teksten en melodieën die het meest aanslaan. 'Smaak is natuurlijk heel persoonlijk', zegt Arthur, die zich graag in muziekgeschiedenis verdiept en daar nieuwe ideeën aan ontleent. 'Zo af en toe komt er ineens iets heel moois voorbij. Zo werd ik getroffen door een bewerking van John Gardners traditional "Tomorrow shall be my dancing day".'

Niet alles is trouwens even mooi, zeggen de organisten. Gijsbert: 'Vooral aan de gelikte uitvoeringen van originele kerstliederen kan ik me storen.' Arthur houdt er ook niet van wanneer de commercie de hoofdrol speelt. 'Natuurlijk heeft Kerst van alles te maken met gevoel, herkenning en geborgenheid, maar uiteindelijk moet de boodschap voorop staan. Als het alleen maar vrolijkheid wordt, missen we de kern.'

Hans Willems

Een kleine greep uit kerstconcerten in Den Haag in december:

Zaterdag 6, 15.00 uur, Amare in de Nieuwe Kerk: Engelse Kerst en het mysterie van het wandkleed, door Ciconia Consort.

Zondag 7, 15.00 uur, Amare: A Mystical Christmas door het Ierse koor Anuna.

Vrijdag 12, 20.15 uur, H. Antonius Abtkerk: Weihnachtsoratorium van J.S. Bach door Haags Toonkunstkoor.

Zaterdag 13, 14.00 uur, Bosbeskapel: kerstconcert Vrije Tijds Koor.

Zondag 14, 15.00 uur, Lutherse kerk: 'Een groot licht' door het Haags Kleinkoor.

Zondag 14, 20.00 uur, Atrium Stadhuis: tiende editie van de Kerst-sing-along onder leiding van Gregor Bak, met onder anderen Francis van Broekhuizen.

Dinsdag 16, 19.30 uur, Amare: Haagse Meezing Messiah met Residentie Orkest.

Woensdag 17, 20.00 uur, Abdijkerk: Kerst-sing-along onder leiding van Gregor Bak, met Gijsbert Kok op orgel en vrouwenkoor Cantiamo.

Donderdag 18, 20.00 uur, Abdijkerk: Kerst-sing-along onder leiding van Gregor Bak, met Gijsbert Kok op orgel en vrouwenkoor Cantiamo.

Donderdag 18, 20.00 uur, Nieuwe Badkapel: Haagse Lessons & Carols door Residentie Bachkoor.

Zaterdag 20, 14.00 uur, Amare in de Nieuwe Kerk: A romantic Christmas Carol Concert door The Incidental Choir.

Zaterdag 20, 20.15 uur, Amare: Messiah van G.F. Händel door Residentie Orkest en Koor Excelsior.

Zondag 21, 15.00 uur, Bergkerk: matinee op de zondag met Warner Fokkens op het Klop-orgel en vleugel.

Zondag 21, 15.00 uur, Amare: Kerst in de Nieuwe Kerk door Residentie Orkest en solisten.

Maandag 22, 19.30 uur, Amare in de Nieuwe Kerk: A romantic Christmas Carol Concert door The Incidental Choir.

Verwacht het onverwachte

Er zijn van die momenten waarop het leven plotseling een andere wending neemt dan we ooit hadden kunnen bedenken. Soms pijnlijk, soms verrassend mooi. En vaak, als we terugkijken, merken we dat juist die onverwachte wendingen de momenten zijn waarop er iets van Gods hand te zien was. Niet altijd duidelijk op dat moment, maar later, als we de draad van het verhaal terugzien in het licht van Zijn trouw. Advent en Kerst gaan precies daarover: verwacht het onverwachte. God komt op een manier die niemand had voorzien.

Een ongeplande aankondiging

Denk eens aan Maria. Ze is een jonge vrouw uit Nazareth. Een dorp dat in de ogen van velen nergens over gaat. Geen stad van betekenis, geen tempel, geen invloed. En dan komt de engel. Geen waarschuwing, geen voorbereiding, geen grootse omgeving. Gewoon, daar in dat kleine huisje. Maria had plannen gehad, dromen, misschien een beeld van hoe haar leven zou verlopen. En dan komt dat onverwachte woord: 'Je zult zwanger worden en een zoon baren.' Niet gepland, niet gevraagd, en toch gedragen in vertrouwen. 'Laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd', zegt ze. Ze verwacht het onverwachte, en ze ontvangt het met open handen. Hoe anders zouden wij reageren? Wij houden graag grip op ons leven, willen weten waar we aan toe zijn. We maken agenda's, plannen, begrotingen en jaarplannen, zelfs in de kerk. En dat is goed, maar soms laat God zich niet in onze schema's vangen. Hij doorbreekt ze, om iets nieuws te beginnen.

De God van verrassingen

Als je de Bijbel leest, zie je dat God eigenlijk voortdurend op verrassende manieren werkt. Hij kiest niet de oudste, maar Jakob in plaats van Ezau. Niet de sterke, maar David, de herdersjongen. Niet Jeruzalem, maar Bethlehem. En niet een paleis, maar een stal. Steeds weer verrast God, steeds weer laat Hij zien dat Zijn gedachten hoger zijn dan de onze. Het lijkt wel alsof God er vreugde in heeft om onze verwachtingspatronen om te keren. Niet om ons te plagen, maar om onze ogen te openen voor wat echt telt. De herders bij Bethlehem zijn ook zo'n voorbeeld. Niemand keek naar hen om. Ze stonden letterlijk buiten de stad, aan de rand van de samenleving. En juist zij horen als eersten het nieuws: 'Jullie redder is geboren. Hij is de messias, de Heer.' Het koninklijke nieuws bereikt de mensen die het minst meetellen.

Verwachting in het dagelijks leven

'Verwacht het onverwachte', dat klinkt mooi, maar hoe doe je dat in het dagelijks leven? We leven in een wereld waarin we alles proberen te plannen, controleren en verzekeren. Maar misschien nodigt advent ons juist uit om die houding een beetje los te laten. Niet alles hoeft te kloppen voordat God kan werken. Niet alles hoeft af te zijn voordat het licht kan schijnen. Soms komt Gods nieuwe begin in iets kleins. In een gesprek dat je niet gepland had, maar dat je raakt. In een kind dat met open ogen naar de wereld kijkt. In een lied dat ineens betekenis krijgt. In een moment van stilte waarin je merkt: Hij is hier. Verwachten betekent niet: afwachten. Het betekent: open blijven, alert zijn, ruimte houden voor verrassing. Want juist waar wij denken dat het vastzit, kan God iets nieuws doen ontkiemen.

Advent als oefening in verwondering

Advent is bij uitstek de tijd om te oefenen in verwondering. We kijken uit naar het licht dat komt, maar we weten niet precies hoe of waar het doorbreekt. Elke zondag steken we een extra kaars aan, een beetje meer licht, een beetje meer verwachting. Maar het blijft een mysterie: God komt niet zoals wij zouden denken. Misschien mogen we advent ook zien als een oefening in vertragen. In een maand vol volle agenda's, kerstborrels en boodschappenlijstjes nodigt God ons uit om even stil te worden. Om te luisteren, om ruimte te maken. Want het onverwachte hoor je alleen als je stil genoeg bent om het te merken. Zoals de engel tegen Maria zei: 'Wees niet bevreesd.' Dat is misschien wel de kern van advent: het loslaten van angst voor wat we niet begrijpen. Durven geloven dat God iets nieuws kan doen, ook in ons eigen leven, juist daar waar we het niet verwachten.

Verwachting in een onrustige wereld

Als we om ons heen kijken, is de wereld vol onzekerheid. Oorlog, verdeeldheid, klimaat, zorg, eenzaamheid. Er is zoveel dat zwaar weegt. Soms voelt het alsof het donker toeneemt. Juist dan klinkt dat oude woord opnieuw: 'Het volk dat in duisternis ronddooit, ziet een schitterend licht' (Jesaja 9: 1). Gods licht schijnt niet na het donker, maar in het donker. Hij komt niet wanneer alles goed is, maar juist midden in onze gebrokenheid. Dat is de onverwachte weg van God: Hij komt niet om boven ons te staan, maar om met ons te zijn. Immanuël, God met ons.

En misschien is dat wel het meest onverwachte van allemaal: dat de Almachtige kiest voor nabijheid. Dat de eeuwige God mens wordt, kwetsbaar, tastbaar, breekbaar. Zodat wij Hem kunnen ontmoeten, niet alleen in de hemel, maar ook in de stal, aan tafel, in ons eigen leven.

Slotgedachte

Advent leert ons niet alleen wachten op God, maar ook herkennen dat Hij al onderweg is. Hij komt vaak anders dan we denken; in het kleine, het gewone, het onopvallende. Daarom: verwacht het onverwachte. Laat ruimte in je hart voor de verrassing van Gods komst. Want Hij blijft mensen verrassen met nieuw begin, ook vandaag. 'Voor God is niets onmogelijk' (Lucas 1: 37).

Moge deze decembermaand een tijd van verwondering zijn. Dat je iets mag zien van het Licht dat komt, ook als je het nog niet verwachtte.

Sandra den Hollander

Inspiratie op Terschelling

Van 17 tot en met 19 oktober vond het Inspiratiefestival plaats op Terschelling. Dit tweejaarlijkse festival wordt georganiseerd vanuit de Protestantse Theologische Universiteit, de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), de Evangelisch-Lutherse Kerk, de Raad van Kerken in Nederland en de gezamenlijke kerken van Terschelling.

Het Inspiratiefestival omschrijft zichzelf als dé ontmoetingsplek voor vernieuwende initiatieven rond geloof, kerk en samenleving; als vrijplaats voor verbinding, verdieping en vernieuwing, waarmee het een brede oecumenische beweging op gang wil brengen door christelijk Nederland bijeen te brengen en in gelovig

enthousiasme te inspireren. Het thema dit jaar was 'Jutten': vind wat je niet zocht.

Ik was erbij, met ruim 750 anderen. Hoe dichterbij de haven van Harlingen (voor de boot naar Terschelling) kwam, des te meer festivalgangers waren te herkennen onder de reizigers. In de laatste trein zat ik vlak bij de makers van de Dilemmagenerator, die op het festival te vinden zou zijn. In de trein begonnen ze vast: elke ochtend een lange wandeling met roddelende collega's óf weten hoe de rest van je leven eruit gaat zien. De hele coupé dacht en sprak mee.

Eenmaal op het eiland begon het echte programma. Allerlei activiteiten vonden plaats in de kerken en vierplekken van Terschelling. Iedere deelnemer koos uit het aanbod een eigen programma. Het eerste op mijn programma: een opvoering van Nathan de Wijze, een toneelstuk over verbinding tussen geloven. Boodschap: niemand kiest zijn volk. Is iedereen vóór jood, christen, moslim, hindoe, boeddhist, humanist ... niet allereerst mens? Dat sloot naadloos aan op het volgende programmaonderdeel: een Taizéviering met als thema 'Heb uw naaste lief als uzelf'.

Zaterdagochtend woonde ik een activiteit bij van ds. René de Reuver (voormalig scriba van de PKN) met als titel 'Toekom(s)t: hoopvol kerk-zijn'. Zijn boodschap: als je naar de toekomst van de kerk kijkt, kijk dan niet alleen horizontaal; van vandaag (of gisteren) naar morgen. Maar kijk ook verticaal: naar wat je *toekomt* van boven. Laat krimp (van de kerk) niet omslaan in kramp, maar vertrouw op het werk van de Heilige Geest. Zet niet zelf je GPS aan om je eigen koers te volgen, maar, zoals het licht dat in een bos door de bomen op het pad kan vallen, durf de weg te gaan die het Licht aanwijst.

Later die ochtend: een indrukwekkende theatervoorstelling van een voormalig vluchteling uit Liberia, met wie het inmiddels gelukkig zó goed gaat dat hij zich zorgen maakt over de hypotheekrenteaf trek. Maar midden tussen de Afrikaanse dans, de vrolijke muziek en de grapjes draait hij het spel 'Ik ga op reis en ik neem mee' opeens om in 'Ik ga op de vlucht en ik laat achter'. Zijn broertjes en zusjes, zijn vaders huis, de graven van zijn familieleden...

Verder op het programma: meerstemmig zingen uit het Liedboek, jutten in Lutherse liederen en een zangavond om liederen uit Iona te oefenen ('we zijn tenslotte allemaal engelen in opleiding'). Voor elke deelnemer een cadeautje van de leden van de Lutherse gemeenten in Nederland: om te vinden wat je niet zocht. En ook: veel fietsen van locatie naar locatie. Over de dijk, met naast je het kabbelende zeewater. Soms onder een heldere sterrenhemel maar toch in het gitzwarte donker, met elke paar seconden het licht van de vuurtoren dat over het eiland glijdt, zodat je steeds even een glimp van je omgeving opvangt.

Op zondagochtend nog een afsluitende viering, over de maaltijd in het veld, waar er genoeg was voor iedereen. Zo stonden ook wij stil bij twaalf manden van overvloed, met 'vruchten' van het eiland en het festival. Zoals schapenwol, die ons herinnert aan warmte en zachtheid. En kastanjes, die uitnodigen om te zoeken en dankbaar te zijn voor wat soms zomaar voor het oprapen ligt.

Een weekend om nog lang van na te genieten!

Jantine Wignand